

MASOFAVIY BANK XIZMATLARINI TASHKIL ETISHNIG IQTISODIY ASOSLARI

Parpiyeva Ra'no Abdurasulovna
TDIU, mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya

Ushbu maqolada masofaviy bank xizmatlarini tashkil etishning iqtisodiy asoslarini ko'rib chiqadi, ularning banklar va fuqarolar uchun ma'naviy va moddiy manfaatlarini ta'riflaydi.

Kalit so'zlar: Bank-mijoz, Internet-bank, masofaviy bank tizimi, elektron banking, Internet-banking, onlayn-banking, masofaviy banking, to'g'ridan to'g'ri banking, uy-banking, internet-banking, shaxsiy kompyuterlar.

Аннотация

В данной статье рассматриваются экономические основы создания дистанционного банковского обслуживания, описывается их моральная и производственная выгода для банков и граждан.

Ключевые слова: Банк-Клиент, Интернет-банкинг, система дистанционного банковского обслуживания, электронный банкинг, Интернет-банкинг, интернет-банкинг, дистанционный банкинг, прямой банкинг, домашний банкинг, интернет-банкинг, персональные компьютеры.

Abstract

This article discusses the economic foundations of creating remote banking services and describes their moral and operational benefits for banks and citizens.

Keywords: Bank-Client, Internet banking, remote banking system, electronic banking, Internet banking, Internet banking, remote banking, direct banking, home banking, Internet banking, personal computers.

KIRISH

Hozirgi vaqtda iqtisodiy faoliyatning barcha bosqichlarida: tovarlarni ishlab chiqarish, ayirboshlash, taqsimlash, etkazib berish va iste'mol qilishda raqamli texnologiyalarga o'tish amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyotda texnologik innovatsiyalarning asosiy bosqichlaridan biri bu bank sohasidir. Uning roli nafaqat raqamli iqtisodiyot yutuqlarini iste'mol qilish, balki ularni moliyalashtirishda ham katta ahamiyatga ega.

Zamonaviy dunyoning haqiqatlari iqtisodiyotni, shu jumladan, bank sektorini faol raqamlashtirish bilan tavsiflanadi. Tijorat banklari o'z faoliyatiga zamonaviy vositalarni joriy etish orqali ushbu tendensiyalarni kuzatib borishlari kerak. Masofaviy bank xizmati (MBX) aynan shunday vositalarga tegishlidir.

Bu bank xizmatlari iste'molchisi bilan aloqa qilishning masofaviy usullari bo'lib, xarajatlarni kamaytirishga imkon beradi: ofislarni ijaraga olish, har bir tijorat banklarida ishlaydigan xodimlar soni. Xarajatlarni qisqartirish tijorat banklariga raqobatbardosh mavqeyini oshirishga imkon beradi, shu bilan birga, tejalgan mablag'larni faoliyat yo'nalishini rivojlantirish uchun ustuvor yo'nalishlarga

yoʻnaltiradi.

ADABIYOTLARNI SHARHI

Bir qator iqtisodchilar tijorat banklarining raqamli transformatsiyasiga oʻz taʼriflarini berdilar. Xususan, xorijiy iqtisodchilar T. Ablyazov, V. Asaul [2] fikricha, raqamli transformatsiya jarayoni mavjud biznes modellarini takomillashtirish, shuningdek, operatsion samaradorlikni oshirish uchun raqamli texnologiyalardan foydalanishni anglatadi. Bu jarayon innovatsion texnologiyalarni doimiy joriy etishni nazarda tutadi, bu esa butun iqtisodiyotning toʻliq raqamli transformatsiyasiga olib keladi.

Rossiyalik iqtisodchi Vadim Arkadevich Koshcheev [3] moliyaviy sektorning raqamli transformatsiyasini tartibga solish biznesini yuritishning amaliy usullarini takomillashtirish, yangi ish muhitini rivojlantirish nuqtayi nazaridan oʻrganiladi.

Mashhur oʻzbekistonlik iqtisodchi, professor N.H.Jumayev “Raqamli iqtisodiyotda IT texnologiyalari yordamida xarajatlarni kamaytirishga erishilishi, natijasida optimallashtirish va samaradorlikni oshirishga erishiladi. Raqamli iqtisodiyotda zamonaviy ilmiy yondashuvlar va innovatsiyalar muhim va ustuvor boʻladi. Unda yuqori ilmiy salohiyatga ega boʻlgan tarmoqlar gullab-yashnashi taʼkidlangan [4]”.

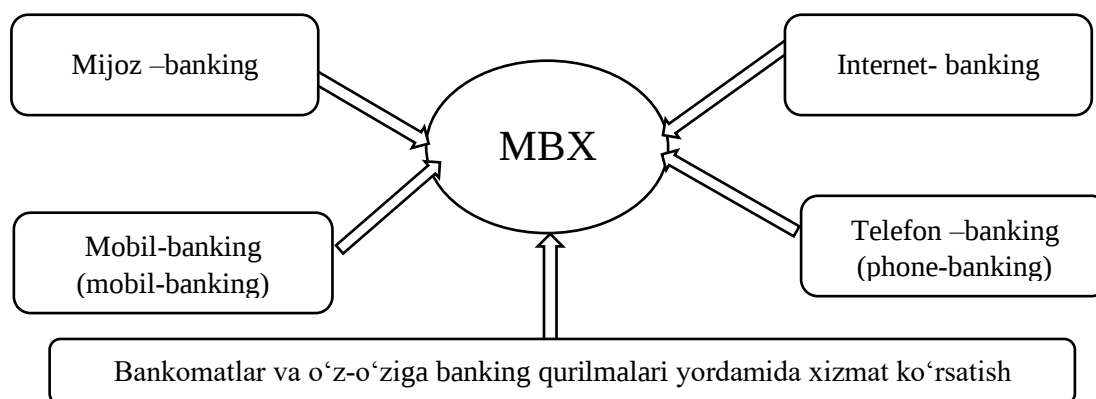
Iqtisodchi olim O.Alikorevning taʼkidlashicha, bank mijozi va internet tizimlariga asoslangan masofaviy bank xizmatlari, mijozlarga xizmat koʻrsatishning anʼanaviy bank usullariga koʻra, mijoz istalgan joydan yetti kun 24 soatdan xizmatdan foydalangan holda oʻz hisob-varagʻidan foydalanishi mumkin.

Tranzaksiyalarning afzalligi — darhol bajarilishi va tasdiqlanishidir [5].

Umuman olganda, masofaviy bank xizmatlari deganda barcha kirish kanallaridan foydalanganda mijozlarga xizmat koʻrsatishga imkon beradigan bir qator turli xil elektron xizmatlar tushuniladi: Internet (on-line va off-line kirish), telefon (oddiy yoki mobil), choʻntak kompyuteri, toʻlov terminallari va boshqalar [6].

Masofaviy bank xizmati (MBX) — bu banklar tomonidan oʻz mijozlariga taqdim etiladigan ham yuridik, ham jismoniy shaxslar tomonidan taqdim etilishi mumkin boʻlgan turli xil bank operatsiyalariga masofadan kirish xizmatlari toʻplami.

Masofaviy bank xizmatlarini koʻrsatish turli bank operatsiyalarni masofadan amalga oshirish imkoniyatini beradigan xizmatlar kompleksidir. Buning uchun bank muassasasiga tashrif buyurmasdan turib kompyuter yoki mobil telefondan foydalangan holda uzatiladigan buyurtmalar asosida bank xizmatlarini koʻrsatish texnologiyalar uchun umumiy atamalar quyidagilar. Mijoz-bank, bank-mijoz, Internet-bank, masofaviy bank tizimi, elektron banking, Internet-banking, onlayn-banking, masofaviy banking, toʻgʻridan-toʻgʻri banking, uy-banking, internet-banking, shaxsiy kompyuterlar bilan kesishadigan masofaviy bank texnologiyalarini tavsiflash va h.k

1-rasm. Masofaviy bank xizmatlari shakllari

Masalan, masofaviy bank xizmatlari iste'molchisi o'zining bank hisob-varag'i operatsiyalari tarixini masofadan turib ko'rishi, bank mobil ilovasi orqali tovarlar uchun to'lovlarni amalga oshirishi, ayrim nomoliyaviy tashkilotlar xizmatlaridan foydalanganda bankdan bonuslar olishi mumkin.

Globallashuv shartlari va ilmiy-texnikaviy taraqqiyotning rivojlanishi o'z shartlarini belgilaydi, bunda xizmatlarning maksimal soni masofaviy formatda taqdim etiladi. Mijozlar tovar va xizmatlarni tanlashda ko'proq tanlovga ega bo'lmoqdalar va bu banklarga ham tegishli.

Shuning uchun ham tijorat banklari o'rtasida axborot texnologiyalarining rivojlanish darajasi raqobatning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. [7].

Masofaviy bank xizmati jismoniy va yuridik shaxslar uchun bir qator muammolarni hal qilishda yordam beradi. [8].

Jismoniy shaxslar uchun MBX:

1. Hisob va kartalardagi qoldiqlarni ko'rish.
2. Operatsiyalarni ko'rish (karta yoki hisob bo'yicha ko'chirma olish).
3. Boshqa mijozlarga, boshqa banklarga o'tkazmalar.
4. Xizmatlarning asosiy toifalari uchun to'lov (mobil aloqa, kommunal xizmatlar, Internet).

5. Omonat ochish.

6. To'lov kartasini chiqarish va kartani bloklash.

7. Kredit olish uchun ariza berish.

8. Kredit to'lovlari va boshqa operatsiyalar.

Yuridik shaxslar uchun MBX:

9. Axborot xizmatlari.

10. So'm o'tkazmalari.

11. Valyuta operatsiyalari.

12. Naqd pul bilan operatsiyalar.

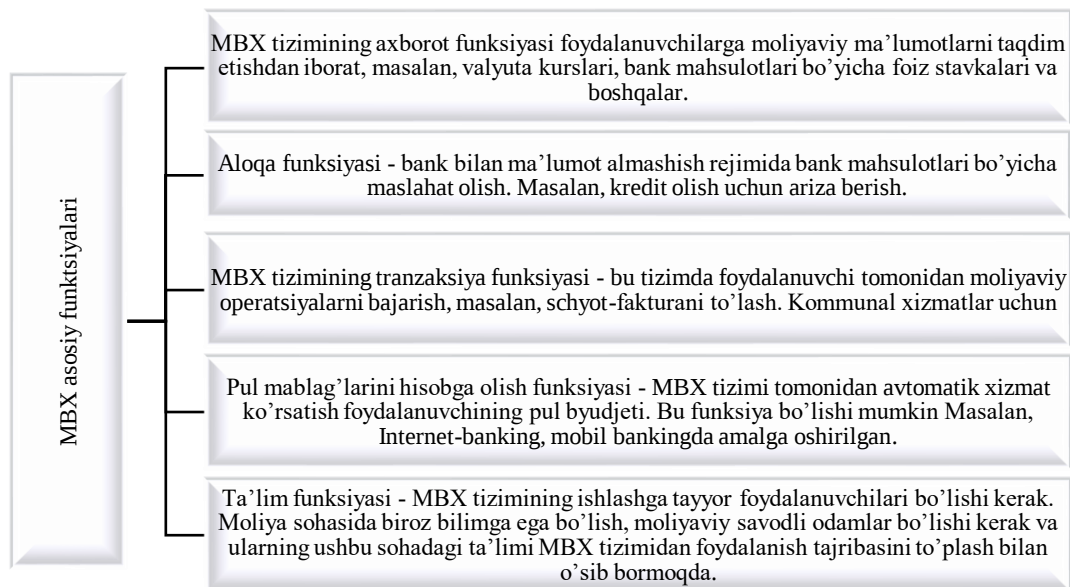
13. Bank bilan xabar almashish.

14. Depozitlarni ochish va ularga xizmat ko'rsatish va boshqa operatsiyalar.

MBX tizimi bir qator prinsiplarga asoslanadi, ular 1-jadvalda keltirilgan. [9].

MBX tizimining asosiy prinsiplari

Tamoyillari	Tavsifi
1) ishonchlilik va barqarorlik	Har qanday noqulay sharoitlar, stress va favqulodda vaziyatlar tizimning ishlashiga ta'sir qilmasligi kerak, u funksional qolishi kerak. Ta'rif talab qilinadi minimal tiklanish vaqti
2) Xavfsizlik	Ushbu tamoyil MBX tizimidan foydalanish to'g'risida qaror qabul qilishda juda muhim va asosiy hisoblanadi. Bank va mijoz. Agar bu prinsipi amalga oshirilmasa, keyin MBX tizimidan foydalanishning maqsadga muvofiqligi haqida shubha bor. Bank yoki IT-kompaniyaning IT bo'limi MBX tizimidagi tranzaksiyalarning xavfsizligi uchun javobgar bo'lishi kerak. Bu tizimni kim ishlab chiqmoqda. Regulyatorlar, o'z navbatida, o'zlarining me'yoriy va maslahat hujjatlari doirasida tizimning ishlashi paytida xavfsizlikka oid masalalarni aytib berishlari kerak.
3) Samaradorlik	Uning faoliyatining bank uchun maqsadga muvofiqligi. Tizim bankka daromad keltirishi yoki xarajatlarni tejashi kerak. Ofisda mijozlarga xizmat ko'rsatish.
4) Foydalanish qulayiligi	Qulay va tushunarli foydalanuvchi interfeysi nazarda tutilgan. Ish muhiti. Tizim hamma uchun tushunarli bo'lishi kerak. Mijoz, mijoz o'tkazadigan yangi operatsiya vaqti minimal bo'lishi kerak. Aks holda mijozlar tizim ishlashining birinchi bosqichida foydalanish paytidagi muammolar va noqulayliklardan xalos bo'lishadi.
5) Samaradorlik funksiyalari	Tizimning mijozlar so'rovlariga tezkor javob berish, so'ralgan ma'lumotlarni olish uchun minimal vaqt; bitim tuzish va amalga oshirish.

2-rasm. MBX ning bir qator asosiy funksiyalarini ifodalovchi 1-rasm keltirilgan

Masofaviy bank tizimi, boshqa narsalar qatori savodxonlikni, moliyaviy o'sishni rag'batlantiradi. Bundan tashqari, MBX tizimga turli xil moliyaviy bo'lmagan xizmatlar qo'shilganda, masalan mehmonxonada turishga buyurtma berish va bron

qilish, chiptalarni sotib olish imkoniyati, turli transport turlari uchun va boshqa holatlar yuzaga kelganda qo‘shimcha funksiyalarga ega bo‘ladi.

MBX tizimi ochiq turdagi tizim bo‘lib, mustaqil ishlashga qodir emas va boshqa bank tizimlari bilan bog‘lanib, u yirik bank tizimining bir qismi sifatida ishlaydi.

Masalan, MBX kredit olish uchun ariza oladi va uni keyingi ko‘rib chiqish uchun bankka yo‘naltiradi. Aslida, MBX o‘z-o‘zini tashkil etuvchi tizimdir, chunki operatsiyalar va xizmatlarning butun ro‘yxati kengaytirilishi va takomillashtirilishi mumkin, shu jumladan AKTni takomillashtirish orqali amalga oshirilishi mumkin.

Albatta MBX samarali foydalanishda internetning roli juda muhim. Internetning bank biznesiga ta‘sirining bir necha yo‘nalishlarini aniqlashga imkon berdi.

1. Internet kompaniya va tashkilotlarni (jumladan, tijorat banklarini) joylashuvidan qat’i nazar, global raqobatga jalb qiladi.

2. Global tarmoq raqobatni kuchaytirdi va bank bozorining barcha ishtirokchilaridan xalqaro standartlarga (veb-saytlar dizayni, bir nechta tillarni qo‘llab-quvvatlash, ularning Internetdagi vakolatxonalari mavjudligi hamda funksionalligi va boshqalar) rioya qilishni talab qildi.

3. Internet bank biznesida autsorsingning rivojlanishini rag‘batlantirdi. Ko‘pgina jarayonlar, jumladan, elektron bank tizimlarining texnik va dasturiy ta‘minotiga texnik xizmat ko‘rsatish va ulardan foydalanish tashqi manbalarga topshirila boshlandi.

4. Mijozlarning bank operatsiyalari sifatiga bo‘lgan talablari sezilarli darajada oshdi. Boshqa raqobatdosh kredit tashkilotlarining shunga o‘xshash xizmatlarini solishtirish osonroq bo‘ldi.

5. Internet yangi texnologiyalar va g‘oyalarning tarqalishini tezlashtiradi. Dunyoning istalgan davlatidagi, jumladan, rivojlanayotgan davlatning tijorat banklari global tarmoqdan texnologik innovatsiyalarni kuzatish va yangi bank mahsulotlari haqida ma‘lumot olish uchun foydalanishlari mumkin.

6. Internet bank mijozlariga xizmat ko‘rsatish operatsiyalari uchun eng past xarajatlarni ta‘minlaydi.

Masofaviy texnologiyalar mijozga bank xizmatlaridan foydalanishda maksimal qulaylik va bank bilan ishlash jarayonida vaqt hamda moliyaviy xarajatlarni minimallashtirish imkonini beradi. Masofadan xizmat ko‘rsatish tizimi mijozlarga taqdim etilayotgan xizmatlarning xarakteriga ko‘ra ikki turga bo‘lish mumkin:

- informatsion;
- tranzaksion.

Informatsion banking mijozlarga moliyaviy ma‘lumotlarni taqdim etishga yo‘naltirilgan bo‘lsa, tranzaksion banking moliyaviy operatsiyalarni amalga oshirishga imkoniyat yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Masofaviy bank xizmatlarining asosiy tamoyili mijoz va bank o‘rtasida turli axborotlarning masofadan almashinuvi hisoblanadi. Bunda bank tomonidan mazkur amaliyotning xavfsizligi ta‘minlanadi.

Bank hisob varaqlariga masofadan xizmat ko‘rsatish tizimlarining turlari:

Bank-mijoz – tizimning klassik turi bo‘lib, ko‘pincha "yog‘li mijoz" deb ham ataladi. Foydalanuvchining ish stansiyasida alohida mijoz dasturi o‘rnatilgan. Mijoz dasturi o‘zining barcha ma‘lumotlarini kompyuterda saqlaydi, qoida tariqasida, bu to‘lov hujjatlari va hisob varaqdan ko‘chirmalardir. Mijoz dasturi bankka turli aloqa kanallari orqali ulanishi mumkin. Ko‘pincha modem orqali to‘g‘ridan-to‘g‘ri ulanish bankka ulanish uchun ishlatiladi (texnologiya allaqachon o‘tmishda qolmoqda) yoki Internet orqali amalga oshiriladi. "Bank-mijoz" tizimlarining afzalligi shundaki, mijoz tizimning mijoz qismi bilan bevosita ishlash uchun MBX tizimining bank qismiga doimiy ulanishga muhtoj emas. Shuningdek, "qalin mijoz" tizimlarining afzalligi ularning foydalanuvchi rollarini ajratish va hodisalarni tahlil qilish uchun ishlab chiqilgan ichki funktsionalligidir. Bu, ayniqsa, yuridik shaxslar uchun to‘g‘ri keladi. Ushbu turdagi tizimning ma‘lumotlar bazalari (qalin mijoz degan ma‘noni anglatadi), qoida tariqasida, to‘liq huquqli ma‘lumotlar bazasini boshqarish tizimiga (MBBT) o‘rnatilishi mumkin, bu katta ish oqimiga ega bo‘lgan tashkilotlar uchun ma‘lumotlar bazasining qulay zaxira nusxasini yaratishga imkon beradi, shuningdek, hujjatni qayta ishlash tezligini yo‘qotmasdan tarmoq versiyasi bilan to‘liq ishlashdir.

Internet-banking– bu masofaviy bank texnologiyalarining umumiy nomi, shuningdek, istalgan vaqtda va Internetga ulangan har qanday qurilmadan taqdim etiladigan hisob-varaqlar va operatsiyalarga (ular bo‘yicha) kirishdir. Amaliyotlarni bajarish uchun brauzer ishlatiladi, ya‘ni tizim dasturiy ta‘minotining mijoz qismini o‘rnatishga hojat yo‘q.

Internet-banking ko‘pincha yupqa mijoz texnologiyasidan foydalangan holda bank-mijoz tizimi orqali mavjud.

Qoida tariqasida, Internet-banking xizmatlariga quyidagilar kiradi:

hisob qaydnomalari;

bank mahsulotlari (depozitlar, kreditlar, pay fondlari va boshqalar) to‘g‘risida ma‘lumot berish;

depozitlarni ochish, kreditlar, bank kartalari va boshqalarni olish uchun arizalar;

bank kartasiga ichki o‘tkazmalar;

boshqa banklardagi hisob raqamlariga o‘tkazmalar;

mablag‘larni konvertatsiya qilish;

xizmatlarni boshqarish uchun shaxsiy hisob.

Zamonaviy banklar brokerlik xizmatlarini rivojlantirishning yangi istiqbolli yo‘nalishini o‘zlashtirmoqda, ya‘ni jismoniy shaxslarga xalqaro valyuta va fond bozorlariga (Internet savdo) chiqish imkoniyatini taqdim etishdan iborat.

Ilmiy-texnika taraqqiyoti va yangi axborot texnologiyalarining jadal o‘sishi bankning jozibadorligini umumiy baholashga sezilarli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Texnologik jarayonning rivojlanishi nafaqat hujjatlarni qayta ishlash va kassa operatsiyalarini amalga oshirish tezligini oshirish, balki mijozlar doirasini kengaytirish imkonini beradi. Internet tufayli mijoz va bank o‘rtasidagi munosabatlar yanada samarali bo‘ladi, bu esa mijoz bilan individual imtiyozlar, tavakkalchilik ishtahasi va mijoz portfelining shakllanishiga qarab tabaqalashtirilgan tarzda ishlash imkonini beradi. Axborot texnologiyalarining rivojlanishi esa bank xizmatlarini ishlab chiqaruvchi va iste‘molchi o‘rtasidagi masofani sezilarli darajada qisqartirishi mumkin, banklararo

raqobatni sezilarli darajada kuchaytiradi va natijada bank xizmatlarining ham miqdoriy, ham sifat jihatidan rivojlanishiga hissa qo'shadi.

Mobil banking — Mobil banking mobil aloqa vositalaridan foydalanishni o'z ichiga oladi (telefon, PDA— Personal Digital Assistant va boshqalar.) va aloqa operatorlarining individual xizmatlari tizimi internet-banking texnologiyasi asosida yaratiladi.

Dunyoda tovarlar va xizmatlar uchun to'lovlarni amalga oshirish uchun mobil aloqa tarmoqlaridan foydalanish ikkita asosiy yo'nalishni o'z ichiga olgan mobil tijorat deb nomlandi.

1. Mobil banking — bu bank hisob varag'ining egasini aniqlash vositasi sifatida mobil telefondan foydalangan holda bank hisob-varag'ini boshqarishdir.

To'lov operatsiyalarini amalga oshirishda bank hisob varag'idagi mablag'lardan foydalaniladi. Shu bilan birga, foydalanuvchi uchun mavjud bo'lgan xizmatlar doirasi juda keng — hisob bilan standart bank operatsiyalari, doimiy ravishda xizmatlar uchun to'lov (uy-joy, aloqa, televideniye), tovarlar va xizmatlar uchun bir martalik to'lovlar va boshqalar. Mobil banking xizmatining eng oddiy turi foydalanuvchini SMS orqali uning bank hisob-varag'i bilan amalga oshirilgan operatsiyalar to'g'risida xabardor qilishdir (hisob yoki kredit holati, pul olish hisob-araqdagi mablag'lar, muddatli depozitlar bo'yicha operatsiyalar va boshqalar).

2. Mobil to'lovlar — bu mobil telefon yordamida to'lovni amalga oshirish, unda to'lovchining oldindan to'langan elektron bank mahsulotiga ("mobil hamyon") joylashtirilgan mablag'lari ishlatiladi. Shu bilan birga, to'lovchi mobil telefonida operatsiyalarni (aniq harakatlarni) amalga oshirish orqali uyali aloqa operatoridagi shaxsiy hisobidan "mobil hamyon" deb ataladigan pul mablag'larini oldindan o'tkazadi. Mobil to'lovlar o'z bank hisob raqamiga ega bo'lmagan yoki mobil tijorat xizmatlaridan foydalanishda undan foydalanishni istamaydigan mobil aloqa abonentlari uchun mavjud. Qoida tariqasida, bunday to'lovlar bir martalik xaridlar uchun ahamiyatsiz miqdorlar, ya'ni mikropaymentlar, shuningdek doimiy ravishda (uy-joy, aloqa, televideniye) xizmatlar uchun to'lash uchun amalga oshiriladi.

Hozirgi vaqtda mobil banking ko'pincha SMS yoki mobil internet orqali amalga oshiriladi, ammo mobil qurilmalarga yuklab olingan maxsus dasturlardan ham foydalanish mumkin.

Mobil banking uchta o'zaro bog'liq tushunchalardan iborat bo'lishi kerak: mobil buxgalteriya hisobi, mobil brokerlik, mobil moliyaviy axborot xizmatlari.

Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, O'zbekistonda uyali aloqa kompaniyalari o'z mijozlariga internetga kirish imkoniyatiga ega GSM standartidagi mobil telefonlarni taklif qilib, har doim ham uzatilgan yoki qabul qilingan ma'lumotlarni kerakli darajada himoya qila olmaydi. Binobarin, banklar mijozlar to'lovlarining maxfiyligi uchun javobgarlikni o'z zimmlariga olmaydilar va shu paytgacha ularga faqat hisob balansini va mobil telefon yordamida so'nggi operatsiyalar ro'yxatini ko'rishni taklif qilishadi.

Shu bilan birga, ushbu tizimlarda to'lovlar xavfsizligini ta'minlash uchun mobil banking tizimlarining ishonchlilikini oshirishga mo'ljallangan yanada zamonaviy dasturiy ta'minotni ishlab chiqish ishlari olib borilmoqda, bir qator banklar hisob-

kitoblarni kodlashga murojaat qilmoqdalar; bitimlar ro'yxati mijoz bilan payvandlanadi va ularning har biriga tegishli kod beriladi. Har qanday operatsiyani bajarayotganda mobil banking foydalanuvchisi bank tomonidan tasdiqlanganda kerakli operatsiyani faollashtiradigan kodni kiritishi kifoya. Banklar hisobdagi bunday operatsiyalar uchun komissiya olmaydilar.

Mijozga o'z hisobiga kirish imkoniyatini beruvchi tizimlar bankning o'zi mutaxassislari tomonidan ham, ixtisoslashgan kompaniyalar tomonidan ham ishlab chiqilishi mumkin.

Yuqorida aytib o'tilganidek, banklar tomonidan mobil telefonlar egalari tomonidan taqdim etiladigan yana bir moliyaviy xizmat bu SMS-banking deb ataladi. Har qanday uyali aloqa operatoriga ega bo'lgan qisqa xabar xizmatlari (SMS) yordamida mijoz joriy hisoblarning holati (hisob qoldiqlari), shuningdek, kerakli davr uchun hisob ko'chirmalarini qayta ishlash haqidagi barcha ma'lumotlarga kirish huquqiga ega bo'ladi. Mutaxassislarning fikriga ko'ra, ushbu xizmat WAP — bankingga qaraganda ancha istiqbollidir. Birinchidan, arzonligi tufayli, ikkinchidan, ma'lumotlarni uzatish tezligi yuqori.

SMS — texnologiyalari allaqachon bank mijoziga o'z mobil telefonida balans ma'lumotlarini, hisob qaydnomasini va so'nggi operatsiyalar tarixini olish imkonini beradi. Mobil telefondan bank kartasini blokirovka qilish va qulfdan chiqarish xizmati juda mashhur.

Bugungi kunda SMS orqali eng keng tarqalgan to'lovlar:

mobil aloqa uchun to'lov;

boshqa bank mijoziga o'tkazish;

tashqi tarjima;

Internet-provayder foydasiga to'lovlar;

tijorat TV qonun tushuntirish;

investitsiya birliklarini sotib olish uchun to'lov.

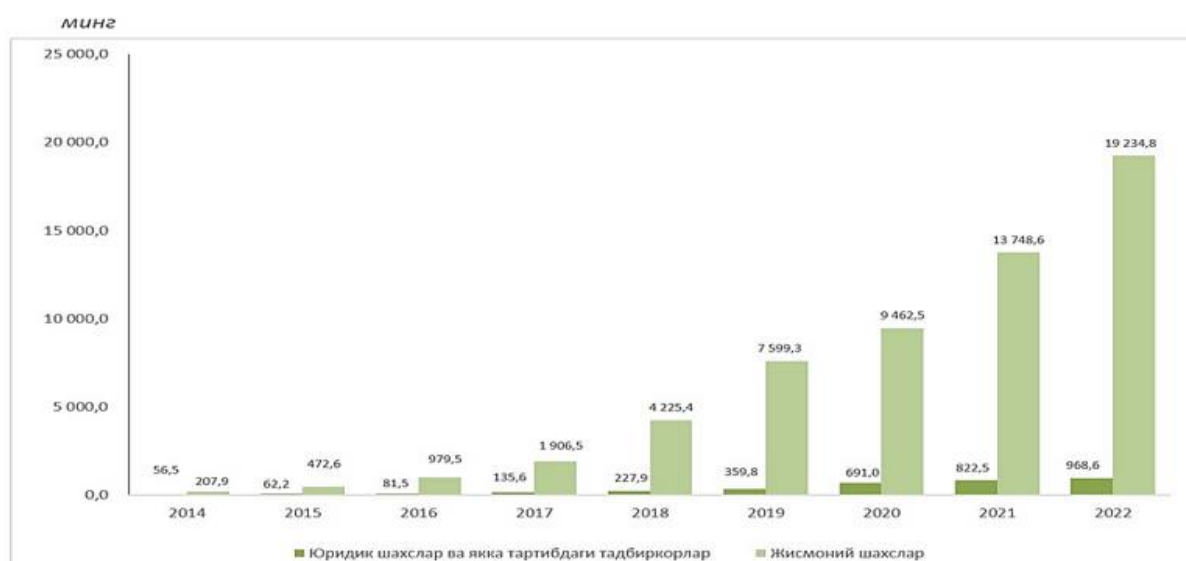
Eng oddiy to'lov — bu uyali aloqa xizmatlari uchun to'lovdur.

Bugungi kunda aholi tijorat banklarining mobil ilova dasturlari orqali real vaqt rejimida kartadan kartaga pul o'tkazish (P2P) operatsiyalarini bajarish, soliq, byudjet, kommunal va boshqa to'lovlarni amalga oshirish, mikroqarz olish va kreditlarni so'ndirish, onlayn omonatlarni rasmiylashtirish, depozit hamda ssuda (kredit) hisob varaqlarini masofadan ochish, xalqaro bank karta hisob-varag'idan to'lovlarni amalga oshirish, onlayn konversiya operatsiyalarini amalga oshirish va boshqa masofaviy bank xizmatlaridan keng foydalanmoqda.

O'z navbatida, korxona va tashkilotlar uchun bank hisob varaqlarini masofadan boshqarish tizimlari orqali real vaqt rejimida bank hisob varaqlaridagi mablag'larni tasarruf etish va to'lovlarni amalga oshirish, valyuta mablag'lari sotib olish (konvertatsiya) uchun buyurtmanomani elektron shaklda xizmat ko'rsatuvchi bankka yuborish, oylik ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlarni o'tkazish uchun elektron qaydnomani bankka uzatish va boshqa xizmatlardan foydalanish bo'yicha imkoniyatlar yaratildi.

3-rasm. Masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilarning soni

4-rasm. Masofadan bank xizmatlarini ko'rsatuvchi tizimlardan foydalanuvchilarning turlari bo'yicha soni

Moliyaviy texnologiyalarning bank sohasida tutgan o'rnini bir qancha sabablarga ko'ra ilmiy qiziqish uyg'otadi. Birinchidan, raqamli texnologiyalarning o'ziga xosligi va qadriyati asosiy to'siqlarni engib o'tish yo'li bilan moliyaviy bozorlarning barcha segmentlari, jumladan, bank faoliyatining samarali ishlashini ta'minlashdadir: axborot assimetriyasini kamaytirish va axborotni qidirish bo'yicha tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish. Ikkinchidan, bozorning yangi ishtirokchilari – fintech kompaniyalarining paydo bo'lishi munosabati bilan bank sohasida raqobat darajasining oshganini ta'kidlash lozim, bu esa moliyaviy vositachilik xizmatlari narxining arzonlashishi va ularning aholi uchun qulayligini oshirishni anglatadi. Natijada raqamli texnologiyalarni faol joriy etayotgan mamlakatlarda jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini jadallashtirish haqida gapirish mumkin. Uchinchidan, banklarning moliyaviy texnologiyalar sohasida nomoddiy aktivlarni yaratishdagi ishtiroki ularning bozor kapitallashuvini oshirish imkonini beradi. To'rtinchidan, fintech xizmatlariga aholining talabi sezilarli darajada oshdi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ta'kidlash joizki, dunyoda ma'lumotlar oqimi tez sur'atlar bilan taraqqiy etgan davlatlar tajribasidan, chet ellik va mahalliy olimlarning fikr-mulohazalari bilan masofaviy bank xizmatlarini takomillashtirishda samarali foydalanish imkonini beradi.

O'zbekiston banki birinchi bo'lib masofaviy bank xizmatlarini ishlab chiqdi, tizimda ushbu xizmatlarni rivojlantirishdagi muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etish choralari ko'rish zarur. Kelgusida bank tizimi ko'proq bo'ladi. Rivojlanish uchun raqamli bank sohasida innovatsiyalar, avtomatik axborot tahlili va masofaviy xizmat ko'rsatish tizimlarini takomillashtirish zarurati amalga oshiriladi.

Xususan, O'zbekiston Respublikasini 2035-yilgacha rivojlantirish strategiyasida O'zbekiston to'lov tizimini rivojlantirish konsepsiyasida 2020-yilgacha bo'lgan birinchi davr ikki davrga bo'lingan va unda bank xizmatlari ko'rsatuvchi ilovalar yaratish, mijozlar uchun yagona to'lov, platformaga ulanish, ushbu to'lov platformasida mijozlarni qo'llab-quvvatlash, servis yaratish, to'lov tizimiga kartriderlar va mobil POS terminallarni joriy etish, ijro va R2R hisob-kitoblari kabi vazifalar belgilab olindi. Ikkinchi davr 2025-yilgacha bo'lgan davrni o'z ichiga olgan bo'lib, tovarlarni hisobga olish va savdo portali, tranzaksiyalarni boshqarish tizimi, kriptografik mobil banking, shaxsiy guvohnomalar, raqamli bank platformalari uchun turli xizmatlar, integratsiya, tezkor B2B, B2C o'tkazmalarini joriy etish, ochiq dasturni o'z ichiga oladi. interfeys dasturlari, bank ishida masofaviy identifikatsiya, sun'iy bank mahsulotlari intellekt va avtomatlashtirilgan mashinalarni o'rganishga asoslangan bo'lib, xizmatlar ko'rsatish imkoniyatlarini yaratishni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. З.Т. Мамадияров. Эволюционное развитие дистанционного банковского обслуживания в условиях цифровой экономики: комментарии и анализ // Научный электронный журнал «Экономика и инновационные технологии». № 3, май-июнь 2020 г. 9-17 б.

2. Аблязов Т., Асаул В. О конкурентном потенциале организации в условиях Формирование новой производственной базы // SHS Web of Conferences. 2018. Том. 44. 00003.

3. Кощеев В.А., Цветков Ю.А. Цифровая трансформация банковского сектора. <https://cyberleninka.ru/article/n/tifrovaya-transformatsiya-bankovskogo-sektora>

4. <https://review.uz/oz/post/daqamli-iktisodiyot-mamlakatimiz-taraqqiyoti> залог

5. Аликорьев О. Виды финансовых услуг в коммерческих банках
Диссертация о тенденциях развития. Ташкент 2011 55-56 р.

6. Дьякова, О.Н. Дистанционное банковское обслуживание в деятельности банков. - Саранск: МГУ им. Огарева, 2017. - 115 с.

7. Интернет-портал «banksession.ru» [Электронный ресурс]. – Электрон. дан. – Режим доступа: <http://www.banksession.ru/golds-101-1.html>

8. Глушкова, Н.Б. Банковское дело / Н.Б. Глушкова. - М.: Академический проект, 2017. - 432 с.

9. Ильюкевич А.Н., Костюк Я. С., Пастарнак К. Г. Информационные технологии в банковской сфере. Электронная библиотека БГУ 2016.-204-206 с https://elib.bsu.by/bitstream/123456789/153739/1/iluykevich_kostyuk_pastarnak_sbornik16.pda
10. Matej Marine. Banks and information technology: complexity, flexibility, and interconnectedness, 2011, <https://www.researchgate.net/publication/266465168>
11. Rahia S. et al. Integration of unified theory of acceptance and use of technology in internet banking adoption setting: Evidence from Pakistan // Technology in society, Vol. 58 (2019), -101120, 2 p.
12. Saeid Khajeh Dangolania. The impact of information technology in banking system (A case study in bank Keshavarzi Iran) // Procedia - social and behavioral sciences, Vol. 30, 2011. - 13-16 p.
13. Goyal J., Singh M., Singh R., Aggarwal A. Efficiency and technology gaps in Indian banking sector: Application of meta-frontier directional distance function DEA approach // The Journal of finance and data science, Vol. 5 (2019), 156-172 p.
14. Дубинин М. В. Банковские технологии: сущность, история развития и перспективы // Финансы и кредит. №34 (274), 2007. - 58 с.